

Nom/ Cognom	Suncioneta Albiach Marí
Data de naixement	1931
Temàtiques	Etnologia, religió, postguerra
Data i lloc de l'entrevista	Dimarts 12 de novembre de 2024, casa de l'entrevistada
Equip entrevistador	Etnograma (Nelo Vilar, Laura Yustas), amb la col·laboració inestimable de Mn. José Gómez Marín, retor d'Alfara
Enllaç	https://youtu.be/rDLXpEaSGKE
Extracte	https://youtu.be/svRWI6J2oRc

De Suncioneta Albiach hem d'agrair la seua humanitat, l'afecte amb què ens va acollir i la generositat i l'humor que enriquix el seu testimoni. La seua és una vida singular que il·lustra aspectes inèdits de la nostra comunitat. La vam conèixer per mediació de Mn. José Gómez Marín, el retor d'Alfara, que a més ens va acompanyar i a qui sentireu en l'entrevista. Va resultar un privilegi que continua enriquint el patrimoni oral del nostre poble.

Sinopsi

Asunción Albiach Marí ens parla de la seua experiència en temps de guerra i postguerra, en condicions d'escassetat i de treball intens. Parla des de la seua religiositat i amb molt d'humor.

Transcripció

Si a mi als tretze anys ja em tragueren de l'escola i no he anat més, a escola. Ni he anat després a dependre. I als catorze anys hi havia tanta fam que me portaren... una dona d'ací al costat i una amiga meua anaven a Foios tots los dies, i mon pare i ma mare no me volgueren firmar i jo m'ho arreglí de manera que traguí el cap pa anar. Però ma mare me tragué de l'escola antes perquè estaven... mon pare estava delicat i feia falta, perquè ja no hi havien ni ninya ni serraura ni res. Pa anar a per serraura pa guisar, eh?, tenien que fer cola. I ma mare diu: "pues si no traguem a la xiqueta, ací anem els dos a treballar...", i mon pare no podia dir la faena, perquè atra faena no en podia fer. Perquè era una faena... i me lie amb mon pare i me n'aniré per ixe camí i no vull.

A vosté com li diuen, d'apellidos?

Albiach Marí.

Asunción Albiach Marí. I l'any que va nèixer?

1931.

Vosté la seua família són d'ací d'Alfara tots.

No, de Montcà. Jo he nascut en este carrer. Mira, esta finca que n'hi ha ahí... antes d'anar-se'n pujareu i voreu el campanar i tot. Ixa finca que n'hi ha ahí al costa, que és esta que acaba hasta ací, ahí estaven estes dos casetes d'ací, que no sé en quin... perquè açò ho pintà el meu home. El meu home era molt intel·ligent. I bon coneiximent, i bon cor. I bona fe, que és lo principal. Me fique a parlar del meu home... què fem, se queda lo meu fora?

José Gómez.- Tu nasqueres a on està la fruteria ara.

Asunción.- No. Esta casa d'ací... esta casa són estes dos. Ací n'hi havia... estes dos cases grans, estes dos xicotetes que ara és una, i les atres dos xicotetes que a la punta allà és la que nasquí jo. En estes quatre. Jo he estat en este carrer tota la vida. No parlem de tot això perquè lo atre se'n va.

José Gómez.- Els teus pares eren de Montcà. Sa mare era de Montcà?

Asunción.- Ma mare era d'ací d'Alfara. I m'auelo tamé era d'ací d'Alfara. Però antigament quan m'auelo vivia n'hi havien dos... el senyor retor i el vicari. I m'auelo encà estava sempre en el mig, ajudant missa, que açò, que allò, que lo atre, tot. I mira si era catòlic que quan... m'auela tenia quatre xiques i un xic, pues quan encà no les havien empleat a les atres i... m'auela feia: "mira, Trini, fes açò; Sunción, fes allò", o "Remedios...", i la una, una per d'atra, no volien. I m'auelo... bueno, no... feien el desentés, perquè contaven que si una no s'alça, l'atra germana per ser germana, per no tindre sermó ho feia, pues aixina aixina s'agarrà de costum. Les coses s'han de tallar exactes, perquè si no abusen del més bo [risses]. Pues entonces anà m'auelo i els dia: "la faena és el dimoni, mira què orelles que té. Faena, tu a mi no em toques que jo tampoc te tocaré". Les quatre se menejaven correuent! Mira si era catòlic m'auelo! Entonces ma mare i tot... m'auelo, ma mare i tot pues... s'han criat en ixe ambient. Quantes gràcies tinc que donar, que hi ha, pobrets, que tenen millor cor que antes quan tot això, i sin embargo per estar criats d'un atra manera estan en la part contrari.

...que estic crià en ixe ambient, ma mare tamé. Pues claro, ma mare pues a l'estar en ixe ambient pues què mos té que ensenyar?

Res mal.

Pues entonces. Además era una persona aixina curteta com jo, que no tenim estudis ni... No te rigues que és la veritat, eh? Perquè jo lo que sé... viure... ni d'històries ni de res no... és que no he tingut ni temps de llegir ni dependre ni un professor apart ni res. Jo sóc conforme...

Ai, la seua època era aixina.

La meua època no, el meu coneiximent, el meu coneiximent, perquè quantes ne hi han de més espavilaes... Si, mira, jo li traguí estes fotografies a don José pa que sabera... que jo un dia li ho diguí: a mi m'ha agradava un xic que tenia una camisa... això ja érem boniquetes, perquè entonces si anàvem quatre amigues per ahí i tres per un atre puesto, **[5 min.]** pues ixes atres s'encontraren uns xics que tenien amistat i digueren: "mira, si busqueu a unes persones podem passar estes pasqües juntes", i entonces se feien les pasqües en les cases. I jo mira com estic i lo espavilà que estava pa lo atre. Jo dic: "tots a...", ninguna tenia casa, ni ningú tenia casa. Hem de fer una reunió, mos heu buscat, hem vingut, ara qui ho paga? La tonta. Com sempre. Pues a ma casa. Però com a mi m'agradava... li peguí una mirà a ixexic, no per males intencions ni res, només perquè m'agradà la... m'agradà ell, i jo dic: "mira, jo vos dixee...", ací elles no havien entrat ni sabien a on estava la sal ni res: a on tenia que estar jo? Al frente, assentar-me la última. I jo dic "només vos dic..." —perquè de tonta tampoc tenia un d'això: era ignorant, s'aprofitaven de mi, però no tonta, me pegava per callar. Per això dic que... s'han de dir les veritats, no per ser callaeta i tonta no eres més bona. S'han de dir les veritats. I entonces jo dic: "vull una cadira al costat d'ixexic que porta el gersé granate", perquè m'agradava entonces, però después resulta que jo ja perc l'interés, no sé perquè. Jo no he festejat mai. Ni res. I mira, quan tenia trenta anys i hui en dia estan com estava jo. Més moderna que elles, que totes. I els meus compromisos, però a mi no m'ha rossat ni l'aire, saps?

Ah, sí, per lo del terreno. Lo del terreno de Benagéber. Pues entonces com hi havia tan gran això pues ficaren a don Álvaro en una parròquia de Montcà i ací pues a persones jóvens pa vore si averiguava tot això. Jo me sabé molt de mal que el canviaren, perquè al cap i al fi l'home se vivia per això. Ell res, ell... hasta el jornal de la germana quan a... això, vivien com aquell que diu. No vull anar per ahí, no vull anar per ixexic camí. Bueno, resulta que els terrenos aquells no s'havien venut mai. Per què, per què no els havien venut? Perquè ahí estava la veu del Nostre Senyor, o l'Esperit Sant que tenim ara, que mos han donat. Si no, en aquell temps de l'any 60 no creus que hagueren tret molts millons, un

solar tan gran? Pues no se tocà. Entonces quan vingué la Iglésia, entonces sí que se tocà. Però com Alfara no estava nomenat perquè és un poblet que no anomena ningú pa res, pues... al la Iglésia ser igual de Montcà que d'Alfara i tot, és com quan tu compres una casa, que la compres en Benifaraig però és teua, no? Pues en la Iglésia i en els terrenos ha passat igual. I aixina és cosa del Nostre Senyor. Compta si hi hauria personal, tots ahí en el CEU resant. No és el Seminari assoles, és tot lo que jo li he dit. Tot això ho sé jo de ma mare, de conversacions. Que no és que hasca llegit res ni res. Sé de paraules entre paraules, que se diguen les coses. I ara tinc un misteri molt gran, Senyor, que... Nostre Senyor... sempre he notat que no m'ha faltat. Per difícil que ha segut la cosa, que si jo ho conte... m'ho conten a mi i jo no m'ho crec. Perquè me crec que m'estan prenent el pany. Però és que... Nostre Senyor ho sap que estic dient la veritat.

I ara pregunteu-me lo que vullgau que ja he acabat, si no no acabarem hui.

Pues antes d'anar-se'n aneu i mireu aquella planta. No, no, mireu-li el tronc que té. Té més de trenta anys, en un cossiet. Alceu-se que vull que ho vejau. Aixina, aixina de gran. En un cossiet sense aigua ni res. Eh? No li tire ni aliment de botelletes ni res, només que regat, només que regat. I encà tinc begònies, que ja no en té ningú i jo encà ne tinc en la saleta, encà me viuen. Les trate amb amor i sé que són sers vius, perquè quan s'acaba és perquè s'han mort, no? I si és viu tindrà set, igual que mosatros. Pues jo ahí amb la gometa tots los dies. I allà en la saleta tamé tots els dies. **[10 min.]** Si veig que s'han enxarcat massa com tenen un plateret baix els lleve l'aigua i ja estan... I ara me digué a mi la xica que ve a cuidar-me, diu: "no n'hi han en ningun puesto, ja". I a mi me se moren a rameta a rameta, tota no. Hi ha un cossiet que només me queda una rameta.

Bueno, acabem amb lo que... va.

Volíem preguntar-li: vostés tenien un apodo, ací en el poble? Que se puga saber!

Claro, se poden tots. M'auelo, el pare de ma mare, era de llengua... castellana, que antiguament ací els antics encara que anaven a escola i tot, el castellà no... no el nomenaven mai. S'estudiava en castellà, però el sabien les que anaven a escola. I quan ma mare era xicoteta d'escola res: treballant i no se menjava. Entonces anaren i li digueren... m'auelo se ficà en el rajolar, eh?, i tots parlaven en valencià i m'auelo parlava en castellà. O el meu bisauelo. I entonces: "xe, porta'm el poal. Açò-allò", i m'auelo: "tráeme el cubo". Els feu gràcia "el cubo", que quan se dirigien a m'auelo, "el Cubón". Ixe és l'apodo que tinc jo. De part de mon pare. Pues ara encà te farà més gràcia l'apodo de ma mare: ma mare eren quatre germanes, primer Trinidad... no, Milagros, Trinidad, Asunción y Remedios. I m'auelo David, com era tan catòlic, lo principal de la Iglésia eren els noms.

...I entonces m'auelo pues digué: "pues ja que tenim un xic assoles, enviem-lo de...", com se diu açò dels ferros?

De ferrer?

No, de fundidor de bronze. Ells tenien coneiximent, lo que passa és que no tenien poder, però sabien ací... de la manera que els ensenyaven a parlar i tot, sabien lo que feien. I anava d'ací a València a treballar a peu. Entonces anaren i la germana major se ficà a treballar en San Diego, la Milagros. I quan entrà... mon tio era guapíssim, i quan anava a treballar les que venien d'allà pac ací el veren i estaven totes encapritxades d'ell. Quan entrà ma... la major: "mira, Milagros. —Quina Milagros? —La germana de David". Después... que entraren les quatre. Después entrà la segon: "mira, un atra 'davita'", "un atra 'davita'" i els s'ha quedat "les Davites". I l'apodo de ma mare... Això m'ho contava ma mare, que n'hi han que no saben ni per què se diuen els apodos. Lo normal, dic jo. Més de saber de lo normal no me digues que no pille ni una [risses]. I això, i les Davites. Ja

veus, perquè li dien David. Però és que antes se traïen motes en tot. Només estralejant o per quimera de un amic o per lo que siga ja havien tret un mote.

Mira ma mare si era xicoteta quan la ficaren de criaeta, eh?, que era la carnisseria que hi havia ací en el poble. I ma mare i les xiquetes juvenen, que a mi me passà algo paregut, pitjor encara que a ma mare, perquè jo va ser en la guerra i ma mare encà no havia vingut la guerra. I les xiquetes se n'anaven a juar a la corda allí, allí al carrer, i ma mare què feia?, deixava el xiquet en terra i es ficava a botar. Això m'ho contava ma mare. I eixia la senyora, que entonces no era... antes eren "ties": eixia la tia tal i la tia qual... "Xica, Suncioneta, què has fet?". Mira si els prengué carinyo que ma mare, sobre passar tant i jo tanta faena treballant i en casa i tot, no els ha faltat mai la visita de ma mare allí, mai en la vida. Com a germanes. Ma mare i ma tia tingueren la desgràcia, per ser bones, per això t'he dit jo allò: resulta que en la guerra pues se venia material d'estraperlo. **[15 min.]** I esta casa d'ací no, la del costat, hi havia una casa que eren un poquet lleugeretes, però bueno, ma mare en tot això no s'ha ficat mai. Dugueren un sac d'arròs i alcomençaren a vendre. Mira lo ignorants que som en la meua família, ma mare i ma tia: se ficaren a vendre el sac, ma mare se pillà... no sé si ma mare i ma tia, la una quatre quilos i l'atra sis. El denunciaren, entre totes qui ho pagà? Ma tia i ma mare. Que les tancaren. Estava denunciat. Tot el jornal que traïen d'ahí, hasta que no ho pagaren allà estaven tancaes. I damunt maltrataes. Perquè ja era tot el marejol, eh? Tu has vist que elles digueren: "mosatros no som..."?, encara que ho digueren "no som", perquè ells... en totes les coses s'ho passa... se tapen. Eh? Estigueren els tres mesos, tancaes. I no digueren mai en la vida... pa que sàpies com era ma mare. I ma tia, perquè... i les atres que ho havien venut a tot el poble i tot, i totes callaven. I ma mare i... estigueren tancaes. I entonces jo me quedí xicoteta, sense ma mare tamé, no sé si estigué... no sé els mesos si eren tres o dos o quant, no me'n recorde ja. Bueno, tot això.

Per bones persones.

De bones... No, per això jo sé que Nostre Senyor, sempre li ho dic, estic segura. No sé això si serà o no serà, és que són tantes coses les que m'han passat, i les que he viscut. I coses grosses.

Perquè vosté ha viscut la guerra, ha viscut...

Tot. Si jo... jo en la guerra, quan s'alcomençà... era xicoteta, jo nasquí en el 31. Al 38 no sé...

El 36 va començar la guerra. El 38 va arribar el front...

Jo vivia en Montcà, en les Eres. I entonces mon pare encontrà esta casa que vos contava jo del mateix amo que era. Que això tamé és un calvari que Nostre Senyor que la tinga emparà esta xiqueta. No per ficar-me en res, perquè les coses han vingut aixina. Però no vull liar-me amb més coses, perquè és que... Jo tinc la culpa.

No! Anem molt bé, anem molt bé!

Anem a vore lo que díem...

Vingué la guerra i tu estaves en les Eres.

Ah, i entonces portàvem coses pac ací. I resulta que hi havia un xalet i jo estava... quan vens de Montcà pac ací —és que entonces no hi havien finques, eren cases baixetes—, hi havia una casa que se ficàrem mosatros a viure, i al costat hi havia un solar gran i una caseta dins del solar, tamé al costat. El cas és que mosatros al ficar-se a viure ací, pues érem juvenetes...

... pues ma mare i mon pare mira si eren bons que un dels que estaven fent la mili en la guerra encà se'l ficaren en casa. Però no... ell el temps que estigué en la mili assoles. I dixem tot això que jo d'això no me'n recorde de res més.

Però quan van vindre ací que va haver tiroteos i això, se'n recorda vosté?

Si me'n recorde... ho tenim en la sang, tamé. Jo no ho he contat mai a ningú, perquè el Nostre Senyor ja ho sap. Tenia... ma tia, la major, tenia un xic que li dien Manuel, molt guapo. Molt guapo, i estava de criat en una casa d'ací del poble. Perquè antigament en el poble anaven a una casa del poble, que li dien... bueno, com li digueren, dia: "vosatros aneu a tal camp a cavar a dos colps. Vosatros aneu a tal camp a regar, a collir açò o allò", i d'allí eixia la faena pa'ls treballaors, eh? I ma tia, el xiquet el major pues anà i se ficà en una casa d'estes que podien, de criaet. Però això que fan els amics... **[20 min.]** la joventut no contava ni catòlic ni res en aquell temps, i diu: "xe, si te fiques de camionero, diu, pots, sense treballar", pues mira si era honrat i és bé, amb tanta fam que se passava, ell en el camió veïa que es dixaven sacs de farina o de lo que portava en atres cases, i mai en la vida ha segut pa portar res a casa. Mai en la vida. És que hem segut aixina, no és perquè és la meua família, hem segut tots pobres ignorants però és la manera que hem viscut tota la vida. I entonces quan venia pac ací en el carro uns amics li digueren: "xe, Manuel, no entres en el poble que hi ha una revolució molt gran". I diu: "ui, jo no...", claro, no havia parlat ni res, i estava quatre dies ficat ahí, que no estava ni en partits ni res, només que enviat per la faena. I vingué ací al poble i com no hi havia a on ficar-se se pujà pac a dalt ací en la iglésia. Se'n pujà al campanar i ahí quan l'agarraren... perquè ja veus ahí, ell... Lo que ma tia li ensenyaria és que ahí és lo millor que n'hi ha. Però no era ningun crió, ell sabia lo que passava. La qüestió és que ahí... i el tancaren. I el tancaren i el mataren. No isqué. I la família que t'he dit, de la mare i això... tot per ignorància i callant. El que ha tingut llengües s'ha desfigurat i ho han pagat atres. Tu compta lo que els passà a ma tia i a ma mare en el sac d'arròs furtat. És de ser ignorants i això. Jo crec que també tinc molt d'ignorant. Bueno, això ja està aixina. I per què hem vingut a contar això?

Parlàvem de la guerra, que vosté era xicoteta i això.

Bueno, però per què ho he vingut a dir?

Els tiroteos i això.

Però els tiroteos és lo del meu cosí. Bueno, no ho sé, igual té. Però el xicon ixe que ma mare... i que allí mon pare, i no hi havia casi pa menjar. I mosatros els xiquets xicotets, ací a l'atra punta del poble, pac allà, hi havia un això de soldats.

Un campament?

No, soldats que van a la mili i això, estava ací en el poble però no sé per què. I anaven, eh?, i jo no, perquè jo sempre m'han tingut ahí entre faldes. Però anaven allí i els soldats els donaven xuscos.

Ara vull dir-vos una cosa que me passà sent xicoteta. Pues resulta que érem tres o quatre amiguetes i teníem fam les quatre, i en ninguna casa hi havia pa menjar, i diguérem: "pues anem a demanar a Benifaraig". Se n'anàrem a Benifaraig a demanar, i estiguent demanant en Benifaraig anà i pa partir-se el pa que mos havien donat el fiquem al costat de la sèquia, i la desgracià de mi va i me cau en l'aigua [risses]. I són coses que te quedas aixina, vas per sacrificar la fam. Me'n donarien les atres, no me'n recorde però me'n donarien [risses].

Ha vist, don José, com era la meua família? Ara què volieu saber més?

A escola a on anava, vosté?

Al poble.

Ah, claro, hi havia escola nacional.

Nacional, a l'escola nacional. Però com passa que en casa feia tanta falta me tingueren que traure. Damunt en vez d'ensenyar-me ma mare tampoc sabia llegir ni escriure, que no sabia ni firmar. Què me tenia que ensenyar, ma mare? Pues de paraula lo que sabia, i lo que havia viscut. I mon pare molt bo, mon pare una bona persona, bona bona persona que anava al metge i no s'atrevia ni a dir lo que fora. Sempre se quedava allí callaet, sin embargo el cunyat, el germà de la dona que estigué casat, ixe tenia molta llengua i ixe se ficà en Benagéber de guàrdia. **[25 min.]** De guàrdia. I ma tia s'aprofitava de mi pa enviar-li el menjar de calent de vez en quan a mon tio, perquè com jo estava en casa. I ella tenia una llimera, i jo tenia el recel d'anar a la llimera i lo últim que me donava era la llimera. Perquè en el puesto d'ella ficà a la filla a treballar en San Diego, ella se quedà en casa i jo pues me quedí deprenent de cosir amb ella i fent-li de crià a d'ella tamé. Perquè entonces les persones majors no el ni això, però era... com si fóra la seua filla però pa faena tamé. No pa dependre ni res de res.

Bueno, vols que vos conte les oracionetes estes? Traga el mòbil.

José Gómez.- A ma mare sí que li donà moltes oracions.

Ah, sí? Ah, què bonico!

De ma mare, antigües. Anem primer a la... alcomencem per la de Sant Vicent, que és en valencià:

A la Verge del Roser
demanant favor i ajuda
vint mil milacres faré
un àngel per criatura,
este és Sant Vicent Ferrer.

A la Verge del Roser
demanant favor i ajuda
una senyora una vesprada
se sentí lladrar un gos
i quedà molt assustada.

L'obispo fue sabedor
i a sa mare li digué:
no tinga vosté temor
que lo que parirà vosté
serà un gran predicador.

Naixqué Vicent i es crià
en tot el temor de Déu
i en tot lo que pedricà,
diu "fills meus, temeu a Déu,
mireu que el juí vindrà".

Anà el Sant a pedricar
tal dia a una població
i el burret se va dixer
en casa uns particulars
mentrestant digué el sermó.

Uns estudiants que ahí hi havien,
se ficaren a juar
i entre risses i alegries
volien experimentar
la virtut que el Sant tenia.

La u diu: “jo pujaré
en el burret, a cavall,
dos mil milacres faré
correguent amunt i avall
dos mil milacres faré”.

Puja en el burro a cavall,
i el burret com qui no ho fa
el tirà un bac i el deixà
sense dir “ací em fa mal”.

Molt confusos se quedaren
al vore aquella desgràcia
i a Sant Vicent se n’anaren
i al sant amb la influència
d’este modo li parlaren:

–Pare Vicent, un pobret
que està gelat com la neu,
pare, per l’amor de Déu,
vinga i arremediarà este fet.

El Sant la cara girà
i al vore-los tan confusos,
de resposta els va tornar:
–Qui us mana tratar amb burros?,
jo no puc anar allà.

Aneu, porteu al burret
a on està el pobre difunt,
i supuesto que ell ho ha fet,
li darà la vida al punt.
I altra volta estarà quiet.

Ho varen experimentar
així com el Sant digué,
i el burret varen portar
i amb el seu propi alé
el tornà a ressuscitar.

És un cas d’admiració
vore un burro fer milacres,
què més gràcia i què més do
lo que no farà un altre
ho fa este Sant baró.

Dóna als estudiants memòria,
dóna cames als tullits,
i a tots els devots la Glòria
i consuelo als afligits
i a tots els devots la Glòria.

Amen.

[risses i aplaudiments]

Tot això ma mare. Ara l'atra en valencià.

Senyor —ixa és de de nit—, en este llit m'he gitat,
set àngels m'he encontrat,
tres als peus, quatre al capsal,
la Verge Maria en el mig
me diu: “tin, dorm, reposa,
no tingues por a ninguna mala cosa,
que jo estaré de nit i de dia,
resaràs un Padre Nuestro i un Ave Maria.

Oh, què bonico, per favor!

Ma mare, que ma mare era una ignorant com jo!

No, preciós, preciós. “Ignorant”, no tan ignorant.

Encà no s'ha acabat ahí. Ara la del Niño Jesús¹. Espera, que ara no m'ix... Ah!: “Y el Niño de Dios...”, esta és pa ara pa quan naix...

José Gómez.- Nadal.

Esta se pot publicar ahí, que és molt bonica.

El Niño Jesús perdido por las calles va pidiendo
y llega a casa de un rico y le aullaron los perros.

El Niño a la calle se salió diciendo:

“Que Dios no castigue a estos soberbios”. [30 min.]

—Madre en la puerta hay un niño
más hermoso que un sol bello,
preciso es que tenga frío,
que va desnudo y en cueros.

—Hala dile que entre y se calentará,
porque en esta tierra no hay caridad.

Entró el Niño y se sentó, y calentándose estaba,
y le dice la patrona de qué tierra y de qué patria,
y el Niño responde: —Soy de varias tierras,
mi madre es del cielo y baja a la tierra.

—Hacedle la cama al niño con alcobas y primores.

—No se moleste, señora, que mi cama es un rincón,
mi cama es el suelo desde que nací,
hasta que en cruz muera ha de ser así”.

Amén.

Mare meua, és preciós, això. Sunción...

¹ Podeu trobar una altra versió d'esta nadala popular en el disc *100 temas infantiles (Vol. 2)* (2014) de l'etnomusicòleg Joaquín Díaz. Disponible en:
https://youtu.be/g8kd_VN9f_w?si=pNStCS_4d7iQxPRy

Això és la vida que m'ha ensenyat ma mare. I això és... jo mire que tinc tota esta pena que tinc perquè he viscut aixina tota la vida. Però en vez de dir... de fer això o l'atre, jo no he eixit de casa mai, jo sempre he estat en casa. Però a vegades la vida...

José Gómez.- Has viatjat tamé un poquet.

Asunción.- Oh, quan me casí, el meu home... que passà molt, perquè el pobre quan se casà la dona ja estava... I mira si era bo que li digueren: “tu, Joaquín, tu saps lo que vas a fer?”, quan se ficà a festejar. Diu: “què? —Diu: esta xica està mala dels nyèrvits, però és una cosa que no se'n va”. I ell digué: “jo a això no li done importància”, i ho passà. Però com era tan bona persona i... era pintor, primer era de brotxa gorda, después és quan anà a San Carlos. Anà i li digueren aixina: “tu...”. Ja estem liats...

José Gómez.- Que no volien que se casara amb ella.

Asunción.- No, que no volien no, que era un consell, com el volien... I ell li se'n donà igual. Però después vingué el temps de casar-se i estava pintant.. perquè ell com era tan callat i tan catòlic, perquè la història del meu home és més gran encara que la meua. De tan catòlics que eren. Entonces...

I anà i li... no sé si era un atra o no sé... no se diu. Diu: “tu, Joaquín...” —perquè digué que anava a casar-se o, bueno, la conversació ixa—, diu: “tu saps lo que és... vas a fer, fill? Que això és pa tota la vida. —Diu: jo ja ho sé, jo ja ho sabia, diu, però si tinc que passar una creu la passaré a gust”. Això el meu home, com era casat. Era, era... quan era jovenet, quatre... sis germans, eh? I a dos que els enviaren pac ací, pues el ficaren en el convent, que ja vos ho he contactat, tot això ja vos ho he contactat.

I bé, anem a un atra oracioneta, antes que vinga este... Quina diguem ara?

José Gómez.- La que vullgues.

Asunción.- La que ixca, no? [risses]

José Gómez.- La que ixca.

Asunción.-

Virgen del Carmen, dame amor de Dios.

Virgen del Carmen, dame pureza.

Virgen del Carmen, dame paciencia.

Virgen del Carmen, dame fervor.

Virgen del Carmen, dame fe viva.

Virgen del Carmen, socórreme en la vida y en la muerte.

Virgen del Carmen, salva mi alma, Amén.

I de nit, en companyia de la del llit, li rese primer al Nostre Senyor. Dic:

Señor, sé que estás aquí, en todo lugar y todo lo ves. Te amo sobre todas las cosas, quisiera recibirte dentro de mi alma. Gracias que te he recibido en el sacramento. Estando dentro de mí, yo te abrazo y me uno en todo a ti. No permitas nunca que me separe de ti. Amén.

Y el Padre Nuestro i els Ave Maries, això que no s'olvide, eh? Això va sempre.

Pero fixa't, amb tat poc coneiximent i tot, com Nostre Senyor me deixà tots els recuerdos...

Bona memòria.

No, bona memòria... Tots els recuerdos i tot lo que ha vingut, com ho he viscut sempre lo mateix, sempre lo mateix, pues Nostre Senyor m'ho ha conservat. No?

En ixe ambient estic crià. Aixina que a escola... per lo menos después haguera tingut una professora, però si no hi havia pa menjar, ni hi havien professors ni res. **[35 min.]** Pues si el veres... ma mare què me tenia que ensenyar, si no sabia tampoc ni llegir ni escriure. Jo lo que he adeprés después de viure perquè hasta ixa edat que aní, hasta els tretze anys, me puguí defendre un poquet. I amb això m'he quedat tota la vida, ni he adelantat ni hi atrassat. I aixina...

Entonces vosté als tretze anys va anar a treballar ja...

Als catorze. Als tretze anys me tragueren de l'escola perquè no hi havia menjar. Tu saps amb què guisaven a lo millor? Quan traïen els troncs del tabaco se peleaven per buscarlos, pa poder guisar. I en les serrerries, quan serraven que feia serrín se feia cola i a lo millor els pillava a uno o a dos i els demás ja se n'anaven a casa. Jo tenia que estar en ixos puestos. Me tragueren per això. I damunt, una vegà estàvem ací juant que a mi m'ha passat tamé com a ma mare, estava jo guisant en casa... guisant no, netejant estava. Estava netejant el quarto de ma mare. I vingué una a juar allí, que juàvem, i jo pues... tenia prou coneiximent pa no agregar-me a juar, però m'estava parà, estava raonant jo què sé amb la que estava parà. I una que... "fuig, que ja t'ho netejaré jo. Astira'm pac ací i pac allà". El got de la mesa camilla i la botelleta anà a terra i se trencà [risses].

La cosa és que vosté ha treballat tota la vida.

Ai, compte! Quan me casí, el meu home era pintor, perquè el jefe d'ell li digué... com feien ixes figures que estan allà en la Mare de Déu i tot, pues li digué... en el capsal de quan se casaven, "pues mira, Joaquín, ves a San Carlos —que San Carlos era una casa famosa de pintar—, diu, ves a San Carlos i deprens i aixina ixos dinés se'ls estalviem mosatros", que l'agarraren com un fill tamé, que ell ja...

José Gómez.- Tu a on has treballat?

Asunción.- Jo en el sacs primer. Pues no sap què me passà una vegà en els sacs? Mira sí... ignorant per callà, perquè estava crià aixina, eh? El jefe anà i castigà a una, perquè dels sacs primer és una palla, i una fàbrica ho tau, i trauen més gros. Después passa a un atra màquina i ho trau més fi. I después a una atra i ho trau més fi. I això té que anar en calaixons i quan està ple fer aixina i ficar un atre, fer aixina i ficar un atre... Anà i tingué paraules amb una, d'estes que eren... desahogaes no, que sabien defendre's. Que la u no tenia raó ni l'atre no tenia... qui ho pagà? Suncioneta. Com jo me callava en tot, pues jo... l'atra que la castigaven, que anà al puesto d'ella i jo me quedí en ixe puesto. I aixina mil coses. Per ignorant i callà. Però per què ho hem vingut a dir? Per el meu home. Ah, que és quan el meu home deprengué a pintar bé i tot. I quan se ficà amb mi pues ell... no li s'acabava la il·lusió.

José Gómez.- I después dels sacs a on anares a treballar?

Asunción.- Això que he contat jo ara eren dels sacs. D'ahí estava en ixa conversació. Resulta que a mi, com ma mare m'havia criat com m'havia criat, i les persones de la meua edat no tenen la mateixa conversació i jo estava callaeta i callaeta i com ja era major i ja no m'agradava estar tan callà, pues jo de les persones que entraven, xiquetes, que entraven a adependre als sacs, n'hi havia una que no sabia ni l'hora, ni res. I ja era major, que estava treballant amb mi. I jo li feia: no digues res a ningú. Ves allà i dis-me la xicoteta en quin hora està. I la gran. I m'ho dia. I quan ella ja ho sabia això tot clar, jo li dic: ara fixa't a la mitja si és més o és menos. I entonces agarra els minuts. No t'acostumbres als minuts perquè si te pregunten l'hora i dius "tres quarts" o això, no van a aclarir-se. Bueno, si dius per minuts. Imagina't que te diguen: "quin hora és?", i te diuen: "les sis i no sé quant", **[40 min.]** que continuen els minuts aixina. Encà que compte de cinc en cinc, el que compta compta tota la ratlla. I l'adeprengué. I els xiquets al vindre les xiquetes venien

els xiquets tamé. Entonces els xiquets me prengueren molt de carinyo. I les xiquetes tamé. I resulta que com eren de... amics de Miguel Ángel [*fill del marit d'Asunción*], perquè entonces ja eren hòmens, amics de Miguel Ángel, pues resulta que Miguel Ángel m'agarrà aixina. Mira, pa no haver-lo parit, eh?, si me vol i està pendent de mi.

I claro, en detalllets aixina dona't cómpter... però és que cada vegà tinc més detalllets.

Ai, és que l'edat!

I que ara me diga mare... Estava en la mili quan jo me casí. Al començar... els amics d'ell estar treballant amb mi, mira ells com estarien amb mi i amb els xiquets, perquè mala conversació ni res amb mi no n'han tingut mai, ni davant de mi tampoc. Però me volien per lo que jo els ensenyava, o lo que jo els agradava. I si l'haguera parit no me faria tant de cas. Estava en la mili, estava en la mili, i quan parla per teléfono diu: "tinc que anar a ca ma mare, o estic amb ma mare, o estic en Alfarà amb ma mare, o açò o allò".

Però jo només que te dic, que no vos se olvide, que quan tingueu una pena... no un Padre Nuestro arreu no, amb el mateix oració que tingues tu dins de tu, demana-li-ho al Nostre Senyor. Que voràs que no estàs mai assolés. Jo no sé què dir, jo sóc una trompello, jo no tinc... jo no tinc coneiximents, no tinc estudis, no tinc res, però la vida m'ha ensenyat aixina. Si m'ho ha ensenyat a mi és perquè és aixina, la vida.

Entonces vosté va fer la Comunió ja después de guerra.

Mira, tamé tinguí un problema ahí. Resulta que ma mare i mon pare eren molt això. Lo de la càrcel era molt més major. Estic parlant de antes de prendre la Comunió, eh? Quan acabà la guerra, después. Jo aní a la Comunió i tot... però claro, resulta que jo... hi havia necessitat pa menjar i pa tot. No és perquè me tragueren de l'això ni res. No podia adependre ni res perquè jo no estava a... igual que les atres, jo era més atrassà en tot. I anà ma tia, la que la tancaren en companyia de ma mare, digué: "mira...". Ma mare digué: "jo no puc combregar-la, diu, perquè jo hi han germans, que tu ja ho saps", però això és igual, això és igual. Però ixes coses que se fiquen les persones, i diu: "pues és igual un any que un atre". Però quan s'acabà la guerra no era igual, era molt més pitjor. A l'any sigüent era pitjor, i a l'atre tamé. I a l'anar en pitjor ma mare diu: "pues mira, anem a...", a on està el convent ixé...

José Gómez.- A la Magdalena.

Asunción.- A la Magdalena, i que combregue en la Magdalena. I la meua cosina i jo, que... de la germana major de ma mare, que tampoc havia pres la Comunió, tinguérem que prendre la Comunió assolés. I allí n'hi havia una bassa aixina sense aigua ni res i allí ma mare pues menjà xocolate i lo que siga. Ixa va ser la meua Comunió. No va ser atra cosa. Sempre... sempre en casa, el meu germà carn i unglà amb mi. Jo li dia "tete" i ell a mi "teta" i això, però sempre pendent de mi en tot. Però después resulta que la dona era casa diferent i ja venia... I en tot això s'endugué... claro, no tenia més remei que endur-se a ma mare perquè estava el meu germà allí. Sin embargo, ella que treballava en Vilanessa en els sacs tamé, igual que jo treballava ací en els sacs, només volia que casar-se pa despedir-se. Después no... entonces no hi haven cases pa'ls que se casaven ni res, entonces qui no se... en temps de la fam no se feia res, i el personal anava creixent i tot. **[45 min.]** Pues entonces ma mare anà i digué: "mira, esta casa...", i esta casa era més gran, però com el meu germà estava en casa i el meu germà és el que... estàvem mosatros units...

I entonces diguérem: "pues mira, mosatros se ficarem ací", ma mare diu: "i el xic que se fique... Vicentico que se fique allà".

El cas és que vosté quan va passar dels sacs a les confeccions, vosté és la que ensenyava, i la que feia els detallets.

La que ensenyava jo no, perquè sempre ha vingut... de València ha vingut una... Jo estava en el corte assoles. I clar, jo tenia que ensenyar als hòmens que estaven treballant, que eren els meus companyeros. I después quan ells deprengueren a marcar i això pues a mi me llevaren d'ahí i me ficaren... quan entra la peça dins que estiguera bé, perquè en un muntó de teles aixina que fages un... tres piquets en tela llisa sap a on està el piquet, però se tenia que fer a mà. Entonces hi han fàbriques que no, que ho fan a mà i au, tantegen un poquet i au, però a mi me feien... Claro, pa que quan passara segur...

Però esta conversació ha vingut per un atra que no me'n recorde.

José Gómez.- Estaves contant-nos que quan te casares el teu home no havia viatjat mai.

Asunción.- Ah, no! I entonces... ni jo tampoc, ja veu la vida que jo... Pues la vida d'ell va ser això: agarrar-lo les ties, que eren molt beatetes, que els dien "les Beatetes" en el poble, perquè estaven pendents de la netejà de la iglésia i tot. Elles dos s'ho feien tot. Però com volien tindre un nebot retor, pues els ficaren allà als dos. S'ocupaven de ells en tot lo que fora, però ells dormir i tot estaven allà, hasta que vingué la revolució i els donaren la seua seguida.

...I quan me casí pues el meu home no havia eixit mai ni jo tampoc, i ell a mi me va dir: "a tu què t'agrà? —Dic: a mi Venècia, sempre m'ha agradat en la tele vore Venècia i tot. —I el meu home: pues a mi França. Diu, pues anirem...", i a tot el Insero s'apuntàvem. I hem viatjat a muntó, lo que passa és que com jo no tinc molt de coneiximent no me'n recorde.

Vosté festera sí que haurà segut, de festes... clavariessa o...

Ja era casà, jo festes no podia fer, ni tenia tracte amb ningú, només en casa i amb la família, i això ja era prou. No... Que no me feia amb les majors, però quan me casí tragueren majors i Joaquín i jo volguérem apuntar-se però sinse anar a les reunions. Pagar i tot lo que fóra i a les misses i tot sí tamé. Pa postres que quedaren d'acuerdo en portar la camisa totes igual i a mi tamé m'enganyaren i no m'ho digueren [risses]. Com jo per això no ho feia m'és igual, però són coses que se te queden en la memòria i dius: per què, si no he volgut estar en les reunions, prou volia jo disfrutar del meu home i de tot lo que estava fent, pa anar a parlar tonteries que no m'ha agradat mai. Tonteries no, que eren coses normals, además eren coses de la iglésia i tot, però a mi me llamava més el meu home.

I vosté de què va ser clavariessa?

De la Mare de Déu d'Agost.

La Mare de Déu del Rosari [[Salve a la Mare de Déu del Roser \(1924\)](#)]:

Salve Virgen Pura,
Salve Virgen Madre,
Salve Virgen bella,
Reina Virgen, Salve.

Vuestro amparo busco,
bendito y suave,
hoy los deterrados
en aqueste valle.

Pecadores somos,
de quién eres, madre,
ea pues, Señora,
y no me desampares.

Si por nuestras culpas
penas a millares
merecemos todos,
tu favor me salve.

Tu dulce Jesús,
que es fruto admirable
de tu puro vientre,
muéstranos afable.

Tus hermosos ojos,
llenos de piedades,
a nosotros vuelven
Soberana Madre.

¡Oh clemente! ¡Oh pía!
Tu favor alcance
el pecador triste
que a tu puerta llame.

Haz que tu Rosario
a quien lo rezare,
ahora y en la hora
de la muerte ampare.

Todos te ofrecemos,
aunque el león rabie,
con efecto pío
Virgen el rezarle.

Y ahora suplicamos,
Soberana Madre,
que en las aflicciones
tu piedad me salve.

Amén.

Mare meua, què bonico, la Mare de Déu del Roser.

Ma mare què me tenia que ensenyar?